

2. Акмеология: учебное пособие / А. Деркач, В. Зызыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
3. Гладкова В. М. Основи акмеології: підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Львів: Новий світ-2000, 2007. – 320 с.
4. Горюнова, Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов н/Д, 2006. – 427 с.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э. Ф. Зеер. – М.: Издательский дом „Академия”, 2006. – 480 с.
6. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук :13.00.04 / Є.А. Іванченко. – Одеса, 2005. – 20 с.
8. Плотников, Н. И. Ресурсная теория изменений и организационные реформы / Н. И. Плотников // Проблемы теории и практики управления. – 2010. – №5. – С.8-18.
9. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Пріма Раїса Миколаївна. – Луцьк, 2010. – 466 с.
10. Hauser R. M. The process of stratification: Trends and analysis / R. M. Hauser, D. L. Featherman – New York : Academic press, 1977. – 287 p.

А. Самко,
аспірант

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАПН України

УДК 374.091.4 Гончаренко

ПРОБЛЕМА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У КОНТЕКСТІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ С. ГОНЧАРЕНКА

Грунтуючись на працях академіка С. Гончаренка, автором проаналізовано його погляди на проблему освіти впродовж життя. Висвітлено точку зору видатного вченого на специфіку навчання дорослих як самостійну освітню галузь, яка має мету та притаманні їй особливості. Вченим наголошено, що схильність до навчання формується в процесі навчання й учіння. Зазначено, що ефективне навчання дорослих неможливе без формування в них сучасної наукової картини світу.

Ключові слова: С. Гончаренко, освіта дорослих, наукова картина світу, навчання, наукова спадщина, неперервна освіта.

Based on the writings of Academician S. Honcharenko, the author analyzes his views on the problem of lifelong learning. The point of view of a prominent scientist on the specifics of adult learning as an independent educational branch, which has a purpose and its peculiarities, is elucidated. Scientists emphasized that the propensity to learn is formed in the process of learning and learning. It

is noted that effective adult learning is impossible without forming a modern scientific picture of the world.

Keywords: *S. Honcharenko, adult education, scientific picture of the world, training, scientific heritage, continuing education.*

Україна обрала шлях європейської та світової інтеграції, що зумовлює необхідність інтенсивних змін у економічній, політичній, соціальній сферах життя нашої країни. Однією з основних вимог сучасності є здійснення суттєвих змін в освіті, створення нових пріоритетів навчання та виховання особистості протягом усього життя, які б сприяли формуванню готовності дорослої людини до свідомого підвищення свого професійного рівня. Вдосконалення всіх галузей суспільства, запровадження новітніх технологій та їх постійне оновлення вимагають нових знань та умінь працівників, новітніх підходів до системи освіти.

Сьогодні освіта дорослих як невід'ємний елемент життєвої діяльності почала набувати вагомого значення. Виникає нагальна необхідність навчити людину системно, послідовно та оперативно опановувати нові знання, інформацію, тобто забезпечити освіту впродовж життя, яка повинна стати способом і стилем суспільно-індивідуального буття людини в інформаційному суспільстві.

Для нашого наукового пошуку важливого значення набувають результати досліджень С. Гончаренка – відомого вченого, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена академії педагогічних наук, заслуженого діяча науки і техніки щодо неперервної освіти і навчання в контексті освіти впродовж життя. Отже, спробуємо висвітлити погляди С. Гончаренка щодо освіти впродовж життя, ґрунтуючись на його працях.

Слід зазначити, що С. Гончаренко [1, с. 68] визначав освіту дорослих як органічну складову системи освіти країни, її відносно відособлений підрозділ, основним завданням якого є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя. Дослідник вважав, що освіта дорослих є соціальним інститутом, який продовжує процес перетворення наявного в суспільстві соціально-культурного досвіду в надбання всіх його членів і внаслідок цього забезпечує позитивне збагачення потенціалу особистості.

На думку вченого [1, с. 69], основною метою системи освіти дорослих як соціального інституту в умовах кризової ситуації є надання соціально-освітньої допомоги особистості в адаптації до нових умов існування, у визначенні її участі у виробничому, соціальному і культурному житті суспільства, у виробленні соціального імунітету, адекватного поведінці в екстремальних умовах.

С. Гончаренко звертав увагу на те, що освіта дорослих залежить від багатьох чинників, а саме: від досягнутого освітнього рівня, ступеню оволодіння професією і професійною майстерністю, основами професіоналізму, прояву пізнавальних і професійних інтересів, єдності загальної і спеціальної підготовки. Він зазначав: «Спеціальна (професійно орієнтована) підготовка спрямована на вирішення прикладних завдань підвищення продуктивності праці, а загальна освіта формування

гармонійно розвиненої, духовно багаті особистості, із сформованою науковою картиною світу і науковим світоглядом» [2, с. 14].

Значущою є думка дослідника про те, що при опрацюванні теоретичних засад дидактичної системи освіти дорослих важливо враховувати особливості учіння дорослої людини [1, с. 70]:

- наявність внутрішнього спонукання до навчання, яке допомагає дорослій людині самій ставити собі завдання, будувати план її розв'язання і здійснювати його;
- самостійність як уміння організувати процес розв'язання задачі і керувати ним згідно з цим завданням;
- залежність ступеня включеності людини в процес навчання від автономності мислення, здатності до новацій, до співробітництва, здатності учитися і передавати іншим набуті знання;
- мобільність;
- постійне прагнення людини будувати свою професійну діяльність на основі нової інформації як спосіб її самовираження і саморозвитку.

С. Гончаренко зазначав, що соціальний статус особистості дорослої людини визначає і її ставлення до навчання в різні періоди її життєдіяльності (молодість, змужнілість, зрілість) [2, с. 22]. Доросла людина, включаючись в навчальну діяльність, приймає на себе роль учня, але ця діяльність для неї є, як правило, не основним, а допоміжним видом діяльності, що на відміну від дітей істотним чином змінює психологічне ставлення дорослих до процесу навчання.

Аналізуючи відмінності освіти дорослих від шкільної освіти, вчений звертає увагу на наявність досвіду та його використання в освіті: «В досвіді усвідомлюються дорослість і зрілість людини. Освіта дорослих – це новий спосіб учіння або процес, за допомогою якого дорослий учитися, як усвідомлювати і оцінювати свій досвід» [2, с. 27].

С. Гончаренко акцентував увагу на трьох головних особливостях, що відрізняють освіту дорослих від шкільної освіти, а саме:

- а) специфіка контингенту – суб'єктами навчальної діяльності є особи, залучені до сфери професійної праці, які мають досвід такого роду зайнятості або потенційно здатні до участі в ній;
- б) своєрідність освітніх установ, форм і методів їх діяльності, їхня орієнтація на освітні потреби осіб, які є суб'єктами різних видів практичної діяльності, і на режим їхнього соціального життя;
- в) зміст мети і завдань освітнього процесу, особливості форм і методів педагогічної роботи з суб'єктами навчальної діяльності, використання активних форм і методів навчання.

За переконанням педагога, основними параметрами, що характеризують людину як суб'єкта навчальної діяльності, є сприймання навчального матеріалу (змісту, методів подачі), особливості засвоєння знань і формування вмінь. Він наголошував, що схильність до навчання формується в процесі навчання й учіння [2, с. 14]. Дорослій людині частіше приходиться виступати в ролі суб'єкта навчальної діяльності,

викликаній різними мотивами і цілями. Саме тому одним із шляхів неперервної освіти дорослих є самоосвіта.

Аналізуючи процес навчання дорослих, С. Гончаренко [2, с. 23] виокремив фактори, які визначають його специфіку:

1. Зміщення акцентів з передачі знань в змісті освіти на забезпечення умов, необхідних для оволодіння способами самостійної взаємодії з різними аспектами реальності (пошук необхідних знань, створення програм самоосвіти, професійного розвитку тощо).

2. Поступове «зняття» викладання як однієї із складових процесу навчання і перехід суб'єкта андрагогічного процесу в «режим саморозвитку».

3. Моделювання «стиснутих часових рамок» проходження кожної «навчальної» ролі у процесі формування характеру пізнавальної діяльності.

4. Практико-орієнтований характер навчального процесу.

5. Орієнтація навчального процесу на задоволення потреби дорослих учнів у професійному і неформальному спілкуванні.

Розмірковуючи над проблемою організації навчання дорослих, С. Гончаренко [2, с. 20] звертав увагу на те, що основним має бути інтерактивний підхід до побудови змісту освіти, формування цілісної системи загальноосвітніх і фахових знань, наукової картини світу і наукового світогляду, до принципово нових дидактичних теорій і технологій. Він наголошував: «Важливо вчити дорослу людину оперативну, систематично та послідовно опановувати нові знання, інформацію в процесі їх постійного накопичення та розвитку».

Принципового значення у процесі організації освіти дорослих вчений надавав урахуванню орієнтацій дорослої людини в сфері освіти. До прикладу, якщо актуальним для людини виступає безпосередня користь освіти (для роботи, статусу тощо), то ця людина зорієнтована на її практичну цінність. У цьому разі в основі ставлення до освіти лежать принципи зовнішньої доцільності. Другий тип орієнтації пов'язаний з визнанням самостійної цінності освіти і в цьому випадку навчальна діяльність виступає в якості самодіяльності. Третій тип пов'язаний з орієнтацією таким чином, що загальна освіта взагалі не входить до системи її цінностей, вона є незначуща, тоді в цьому випадку те, заради чого здійснюється вибір, не усвідомлене.

Академік С. Гончаренко наголошував, що ефективне навчання дорослих неможливе без формування в них сучасної наукової картини світу – цілісної системи уявлень про загальні властивості і закономірності природи, суспільства, людського мислення, яка виникає в результаті систематизації, узагальнення і синтезу основних природничо-наукових і суспільствознавчих принципів, понять і теорій. Науковець підкреслював, що формування наукової картини в дорослих настійно вимагає застосування дидактичного принципу систематизації наукових знань – розумової діяльності, в процесі якої розрізненні, подрібнені знання про предмети (явища) об'єктивної дійсності зводяться в єдину наукову систему, встановлюється їхня єдність на основі вибраного принципу.

Не оминув у своїх працях С. Гончаренко питання освіченості дорослої людини. Дослідник зазначав, що все життя людини супроводжується наuczінням, набуттям і освоєнням нового досвіду і знань. Одержана людиною в молодості освіта – це лише база, яка вимагає постійного поповнення знань, освоєння нового досвіду і знань. Однак лише тоді, коли визначені цілі навчання, окреслено його предмет, контролюється хід засвоєння знань, умінь і навичок – лише тоді можна говорити про освіту як таку.

Освіченість, наголошував видатний педагог, має багатоаспектний вплив і є основним фактором розвитку людини, а отже, і суспільства як суми людей, що до нього входять. «...Вона впливає на формування свідомості, навичок, звичок, і традицій людей, на формування наукової картини світу і наукового світогляду, а в рамках суспільства – на спілкування між ними, форми державного управління [2, с. 11]. Ступінь і структура освіти впливають і на життєвий рівень людини, умови її сімейного життя».

Аналізуючи проблему освіченості дорослої людини, вчений акцентував увагу на тому, що всі нові знання і уміння, які доросла людина дістає з різних джерел інформації і засвоює в конкретних формах освітньої діяльності, активно залучаючи знання, набуті раніше, в сукупності є феноменом освіченості дорослої людини. На ньому він наголошував особливо: «Проявлятися цей феномен може у вигляді концептуальних і функціональних знань (функціональна грамотність), а також в їх єдності (професійна культура), сформована наукова картина навколишнього світу, науковий світогляд. Так розширюються часові межі процесу освіти, які включають не лише період «пільного» навчання, але і всю систему задоволення індивідуальних освітніх інтересів і запитів особистості, підвищення кваліфікації різних загонів працівників, яка розглядається як «неперервна освіта» [2, с. 10].

Таким чином, аналіз праць академіка С. Гончаренка, присвячених проблемі освіти дорослих, свідчить про необхідність переосмислення значущості освіти, основний обов'язок якої полягає в тому, щоб допомогти людині вийти в світ людської духовності, в простір життєвих цінностей і смислів. Постійне набуття нових знань, методик і технологій є безумовним чинником підтримки відповідної кваліфікації спеціалістів, що й обґрунтовує провідний принцип сучасної освіти – її неперервність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Дидактичні аспекти освіти дорослих. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип. 1. – С. 67-73.
2. Гончаренко С.У. Формування у дорослих сучасної наукової картини світу: монографія. Київ: ІООД НАПН України, 2013. 220 с.